

Take it Personal!

Prevention of substance use among adolescents and young adults with mild intellectual disability and borderline intellectual functioning

Dr. Esmée Schijven

Dit proefschrift richt zich op de preventie van problematisch middelengebruik bij jongeren en jongvolwassenen met een licht verstandelijke beperking (LVB) of zwakbegaafdheid. Middelengebruik komt veel voor bij jonge mensen met een LVB en zij hebben een groter risico op het ontwikkelen van problematisch middelengebruik dan mensen zonder een verstandelijke beperking. Deze ernstige problematiek dient voorkomen te worden, omdat de gevolgen groot zijn en problematisch middelengebruik en verslavingsproblematiek lastig te behandelen zijn. Er is een grote behoefte aan interventies gericht op het voorkomen van problematisch middelengebruik specifiek afgestemd op jonge mensen met een LVB, omdat reguliere interventies onvoldoende aansluiten op de cognitieve capaciteiten van deze groep. In het laatste decennium zijn enkele interventieprogramma's ontwikkeld voor jongeren met een LVB en is de interesse in onderzoek hiernaar gegroeid, maar er is geen overtuigende effectiviteit van deze interventies in het verminderen van middelengebruik aangetoond.

Dit proefschrift is gebaseerd op een theoretisch model waarin persoonlijkheidskenmerken als risicofactor voor problematisch middelengebruik worden gezien (Conrod, Comeau & Maclean, 2006). Hierin worden vier verschillende persoonlijkheidsdimensies met een verhoogd risico op problematisch gebruik onderscheiden, namelijk: sensatie zoeken, impulsiviteit, angstgevoeligheid en negatief denken. Elk van deze persoonlijkheidsdimensies hangt samen met specifieke patronen voor problematisch middelengebruik en maladaptieve motieven voor gebruik. Jongeren met externaliserende persoonlijkheidsdimensies (sensatie zoeken en impulsiviteit) zijn met name gevoelig voor de positieve bekrachtiging en de belonende effecten van middelen. Zij gebruiken daardoor relatief veel alcohol en drugs. Vaak is het gebruik niet beperkt tot één specifiek middel, maar jongeren die hoog scoren op impulsiviteit en sensatie zoeken gebruiken voor meerdere verschillende middelen. Jongeren met internaliserende persoonlijkheidsdimensies (angstgevoeligheid en negatief denken) gebruiken middelen voornamelijk als een emotie-regulerende strategie om met negatieve gevoelens om te gaan. Ook zij gebruiken relatief veel alcohol en drugs. Zeer frequent (soms dagelijks) gebruik van cannabis komt vaak voor bij mensen die hoog scoren op negatief denken. Angst gevoelige personen laten vaak verhoogde niveaus van alcoholgebruik zien omdat zij gevoeliger zijn voor het angst-remmende effect van alcohol. Interventieprogramma's gebaseerd op de vier persoonlijkheidsdimensies zijn effectief in het verminderen van gebruik voor jongeren zonder LVB. Mogelijk biedt deze benadering, waarin een hoge mate van aanpassing aan individuele kenmerken mogelijk is, ook een antwoord op de specifieke behoeftes van mensen met een LVB en problematisch middelengebruik. Dit proefschrift richt zich op de wetenschappelijke onderbouwing van Take it personal!. Take it personal! is een geïndiceerd preventieprogramma voor jongeren en jongvolwassenen met een LVB en middelengebruik en is gebaseerd op deze vier persoonlijkheidsdimensies. Het proefschrift bestaat uit twee delen. Deel 1 bestaat uit onderzoek naar de specifieke kenmerken van deze populatie die input kunnen geven aan de

ontwikkeling van een interventie gericht op middelengebruik bij jongeren met een LVB. Deel 2 beschrijft de ontwikkeling van de interventie en onderzoek naar de effectiviteit ervan.

Deel 1: Samenhang tussen motieven voor middelengebruik, persoonlijkheidsdimensies en middelengebruik bij personen met een LVB

In **Hoofdstuk 2** wordt de rol van vier persoonlijkheidsdimensies bij middelengebruik bij mensen met een LVB onderzocht. We gebruikten de aangepaste versie van de Substance Use Risk Profile Scale (SURPS) om persoonlijkheidsdimensies in kaart te brengen. In totaal namen 118 mensen met een LVB met een gemiddelde leeftijd van 20,5 jaar deel aan het onderzoek. Deze deelnemers verbleven in een behandelcentrum voor mensen met een LVB en ernstige gedragsproblemen. Onze bevindingen toonden geen significant verband tussen het niveau van verstandelijke beperking (LVB of zwakbegaafdheid) en de vier persoonlijkheidsdimensies. Dit geeft aan dat de persoonlijkheidsdimensies vergelijkbaar zijn tussen personen met een LVB en die met zwakbegaafdheid. Bovendien ontdekten we dat personen die hoog scoorden op negatief denken, impulsiviteit en sensatie zoeken, ernstiger alcoholgebruik vertoonden. Personen met hoge scores op negatief denken en sensatie zoeken vertoonden ook een ernstiger niveau van drugsgebruik. Over het algemeen zijn onze resultaten in lijn met de bestaande literatuur over persoonlijkheidsdimensies bij personen zonder LVB. Dit suggereert dat deze persoonlijkheidsdimensies ook voorspellend zijn voor een hoger risico op problematisch middelengebruik bij jonge mensen met een LVB. Onze bevindingen bevestigen de potentie van het integreren van deze persoonlijkheidsdimensies in interventieprogramma's voor deze doelgroep. We pleiten voor de ontwikkeling van meer op persoonlijkheidsgerichte benaderingen in interventies voor middelengebruik.

In **Hoofdstuk 3** wordt de relatie onderzocht tussen verschillende motieven voor middelengebruik bij mensen met een LVB, zoals beschreven in het Motivational Model voor alcoholgebruik door Cox en Klinger (1988). Dit model stelt dat de keuze om wel of niet te drinken wordt beïnvloed door zowel rationele als emotionele processen. Het model gaat ervan uit dat mensen alcohol gebruiken om ofwel positieve uitkomsten te vergroten (zoals sociale acceptatie of 'erbij' horen) dan wel negatieve gevolgen te vermijden (bijvoorbeeld het verminderen van negatieve gevoelens). In dit model worden vier motieven onderscheiden voor het gebruik van alcohol. Mensen die gebruiken vanuit 'sociale motieven' drinken op sociale gelegenheden om sociale relaties aan te gaan en te genieten van deze gelegenheden. Mensen die drinken vanuit het 'confirmity motief' gebruiken alcohol om sociale afwijzing te voorkomen en 'erbij' te horen. Mensen met het 'coping motief' gebruiken alcohol om te kunnen omgaan met negatieve emoties en problemen. Als laatste drinken mensen met het 'enhancement motief' om in een positieve stemming te komen en plezier te hebben of dronken te worden.

Op basis van onderzoek bij 163 cliënten met een LVB ontdekten we dat alcoholgebruik een positieve relatie heeft met sociale motieven voor middelengebruik; dit komt overeen met eerdere bevindingen onder personen zonder verstandelijke beperking waarin werd gevonden dat sociale

motieven verband houden met niet-problematische alcoholgebruik. Daarnaast ontdekten we dat coping-, enhancement- en conformity motieven positief gerelateerd waren aan de ernst van alcoholgebruik. Geconcludeerd kan worden dat zowel coping als enhancement-motieven een risico vormen voor problematisch alcoholgebruik bij mensen met een LVB. Wat betreft drugsgebruik ontdekten we dat sociale motieven positief gerelateerd zijn aan de frequentie van cannabis- en hard drugsgebruik bij mensen met een LVB. Voor problematisch drugsgebruik waren coping-motieven het meest dominant. Deze inzichten hebben implicaties voor zowel het beleid in de klinische praktijk als voor interventies voor preventie en behandeling van middelengebruik. De resultaten van deze studie benadrukken het belang van het opnemen van motieven in gepersonaliseerde interventies voor mensen met een LVB en middelengebruik in plaats van een 'onesize-fits-all'-benadering te gebruiken. Bovendien laten onze resultaten zien dat veel mensen met een LVB in residentiële zorg een verhoogd risico lopen op problematisch middelengebruik.

Deel 2: Ontwikkeling onderzoek van Take it Personal!

Hoofdstuk 4 beschrijft het studieprotocol van een gerandomiseerd onderzoek met een controle groep (RCT) naar de effectiviteit Take it personal!. In het studieprotocol werden de achtergrond, de hypothesen, het design, de doelgroep, de procedure, de interventie Take it personal!, de uitkomstmaten en analysemethoden toegelicht. De studie richt zich op jongeren met een LVB en ernstige gedragsproblemen die intramurale of extramurale zorg in Nederland ontvangen. Op basis van het onderzoeksprotocol worden zij willekeurig toegewezen aan een controlegroep (N=70) of een interventiegroep (N=70). De interventiegroep krijgt zes weken lang de interventie Take it personal! aangeboden door twee gekwalificeerde trainers. Primaire uitkomstmaten zijn de veranderingen in middelengebruik. De resultaten werden geëvalueerd op verschillende tijdstippen tot een jaar na de interventie om de effectiviteit ervan te beoordelen.

Hoofdstuk 5 zet de ontwikkeling van Take it personal! uiteen. Daarnaast is er een kleine pilotstudie uitgevoerd om de gebruikersvriendelijkheid, de uitvoerbaarheid en de potentiële effectiviteit van de interventie in kaart te brengen. De ontwikkeling van Take it personal! vond plaats aan de hand van het Intervention Mapping protocol. Intervention Mapping is een helpende methodiek om systematisch en stapsgewijs een interventie te ontwikkelen die zowel theoretisch als empirisch goed onderbouwd is.

Take it personal! is een geïndiceerd preventieprogramma dat beoogt middelengebruik bij jongeren en jongvolwassenen met een LVB in de leeftijd van 14-30 jaar oud te verminderen. De interventie is gebaseerd op vier persoonlijkheidsdimensies (sensatie zoeken, impulsiviteit, angst gevoeligheid en negatief denken). Voor elke persoonlijkheidsdimensie is er een specifieke interventie ontwikkeld, bestaande uit vijf groepssessies en vijf individuele sessies verspreid over zes weken. In het programma wordt gebruik gemaakt van aangepaste cognitieve gedragstherapie en motiverende gespreksvoering. Speciaal voor de doelgroep LVB zijn er in de groepssessies oefeningen uit de

psychomotore therapie opgenomen en heeft elke deelnemer een vertrouwenspersoon die hij of zij meeneemt naar de individuele sessies. Een kleine pilotstudie met zes deelnemers liet zien dat de interventie goed uitvoerbaar en aantrekkelijk was voor de deelnemers. Op de meting na de interventie werd gevonden dat de frequentie van gebruik, binge drinken en problematisch gebruik waren afgenomen in vergelijking met de meting voor de interventie. Take it personal! kan dus veelbelovend zijn in het verminderen van middelengebruik bij jongeren en jongvolwassenen met een LVB.

Hoofdstuk 6 beschrijft de resultaten van onderzoek naar de effectiviteit van Take it personal!. Oorspronkelijk was deze studie opgezet als een gerandomiseerd onderzoek met een controle groep (RCT), maar de opzet werd gewijzigd naar een quasi-experimentele studie met een controle groep, omdat randomisatie niet uitvoerbaar bleek in de klinische context van het onderzoek. In totaal werden 66 deelnemers met een LVB gescreend en toegewezen aan de interventiegroep (Take it personal!, N=34) en de controlegroep (gebruikelijke zorg, N=32). Follow-up metingen werden uitgevoerd na 3 maanden. De interventie bleek effect te hebben op de frequentie van middelengebruik en binge-drinken, maar niet op problematisch middelengebruik. Wanneer er gekeken wordt naar specifieke middelen is er een nuance te zien op deze laatste maat, aangezien de interventie wel effectief was voor het verminderen van problematisch alcoholgebruik, maar niet voor problematisch cannabis of harddrugs gebruik. In het licht van deze resultaten lijkt Take it personal! een belangrijke bijdrage te kunnen leveren aan het verminderen van middelengebruik bij jongeren en jongvolwassenen met een LVB, een groep waarvoor tot nu toe weinig interventies beschikbaar waren. Deze interventie benadert de problematiek op een gepersonaliseerde manier, wat lijkt te resulteren in betere resultaten dan bestaande programma's.

Conclusie

De bevindingen in dit proefschrift dragen bij aan de kennis over risicofactoren voor middelengebruik bij jonge mensen met een LVB. Daarnaast heeft dit proefschrift een effectief geïndiceerd preventieprogramma voor middelengebruik opgeleverd voor jongeren en jongvolwassenen met een LVB en gedragsproblemen. Kennis over persoonlijkheidsdimensies en bijbehorende motieven achter het ontstaan van problematisch middelengebruik en stoornissen in gebruik is essentieel voor effectieve geïndiceerde preventie. De op persoonlijkheidsdimensies gebaseerde benadering lijkt te passen bij de complexe behoeften van deze risicovolle populatie van jongeren en jongvolwassenen met een LVB, en biedt een antwoord op de behoefte aan een passend behandelaanbod.